گێڕانەوەی كرنۆلۆژی و زمانی داخراو

نیهاد جامی

ڕێكخەری پەیوەندیی نێوان گێڕانەوە وزمان سیستمێكی ئاماژەكارییە كەهەریەكەلە ودوانە بەشدارییئەویتردەكەن لەناو بەرهەمهێنانەوەی مانادا، ئەوەش وای كردووە ئەو دووڕەگەزەببنە ڕەگەزی سەرەكی ڕۆمان ، لەهەرشوێنێك یەكێك لەودووڕەگەزە بەرەو نووشستی چوو، ئەوا دەبێت چاوەڕوانیكەلێنی نێوان ئەو دووڕەگەزەبین، بەتایبەت كاتی گێڕانەوەبەپێی ڕێكخەرێكی كرنۆلۆژی ڕووداو بگێڕێتەوە، ئەوكاتەئێمەی خوێنەرلەبەردەم ڕۆماندانین، بەڵكولەبەردەم ڕووداوێكین كەسیستمی داخراو دەیگەیەنێت بەكۆتایی و بەهیچ چەشنێك دەرفەتی ئەوەمان پێنادات خوێنەرێكی بەشداربین لەناو پرۆسەی نووسین، بەشداریی نەكردنی خوێنەرلەناو دەق مانای وایە نووسەربە هیچ چەشنێك نایەوێ دەق لەگریمانەی مانا بترازێت و مانایەكی ترجیاواز لەوەی نووسەرمەبەستیەتی بەرهەم بێت، ئەوەش دەكرێت وەك عەقڵێكی ئایدیۆلۆژی سەیربكرێت، بەوەی دەبێت ئایدیای نووسەر ببێت بەتارمایی بەسەر فەزای دەقەوە، ئەوەی جێگەی سەرسوڕمان وسەرنجی ئێمەبێت، ئەو ڕەخنەیەبەتەواوی دەسەپێتە سەرڕۆمانی(تەمی سەرخەرەند)كەنووسەرەكەی دیارترین ناوی هەشتاكانی سەدەی ڕابردووی چیرۆكی ئێمەیە، ئەوناوبوونەوای كردووەكەمتربوێریئەوەهەبێت ڕەخنە ئاراستەی ئەو ڕۆمانە بكرێت، هەرلەبەرئەوەی نوسەرەكەی"شێرزاد حەسەن"ە، دیارەئێمە پێشتر لەسەردەقەكانی"حەسار، كەڵەكوڕان و ئاسكەكچان، پێدەشتی كارمامزە كوژراوەكان" قسەی ترمان هەبووە، وەدەشی ئیدی ئەو قسەكردنە پەیوەندیی بەدژایەتیكردن نەبێت لەگەڵ نووسەرێك، وەك ئەودۆخەی ئەمڕۆڕەخنەی كوردیی تیایدا دەژی، بەڵكوقسەكردنەلەڕۆڵی گێڕانەوەی ڕووداو بەپێی زەمەنیكرنۆلۆژیی بوونی زمانێكی داخراولەناو گێڕانەوە، بۆئەوەش سەرەتا دەپرسین: ڕۆڵی گێڕانەوەلەو ڕۆمانەدا چیە؟پەیوەندیی گێڕەرەوە بەزمانەوەچیە؟ ئایازمان بەشداریی دەكات لەگێڕانەوە لەسەربنەمای پێدانی مەعریفە بەخوێنەر؟

زمان دەیەوێ لەڕێگەی گێڕانەوە بگەڕێتەوە سەریادەوەری پاڵەوان، ئێستابوون مانایەك بەپاڵەوانی ڕۆمانەكە نابەخشێت، بەڵكو ئەوەیادەوەریە مانایەك بەبوونی دەدات، گەڕانەوەبۆشوێنی یەكەم كەلێی سەفەری كردووە..گەڕانەوەیەبۆیادەوەریی، بۆزەمەنێك كەشوێنەواریی نەماوە و تەنهالەڕێگەی بینینەوەی شوێن توانای بیركەوتنەوەی هەیە.

زمان لەناو گێڕانەوە ڕۆڵی نێرەرێك دەگەیەنێت كەزۆرترین وێنە بدات بەسرووشت، سرووشتێكی كوژراو، بەلاّم ئەو وێنانە هەڵگریی دالێكی بێ دەلالەتن، ئەوەش پەیوەندیی بەزیادەڕۆیی وەسف و ئیش نەكردنەوەیەلەسەرئەو ئاماژانەی كەزمان لەناو گێڕانەوەی دەنگ دەربازی دەكات، مردنی ئەسپ ئەودالەیەكە تەنها وێنەیەكە بۆخستنە ڕوو دەنا نەڕێگەی خوێنەردەدات بەشداریی لەمەدلول بكات، وەنەخۆشی ڕەهەندێكی فراوان بەو دالە دەبەخشێت، ڕەنگە لێرەدا بووترێ خوێنەرئازادەلەدۆزینەوەی مەدلولی ئەو مردنە، بەلاّم ئەوەیان تەنها وەهمێكە، چونكە نووسەر دەرگالەودۆزینەوەیە دادەخات، بەوەی تاكەدەنگێك كەدەنگی تەواوكەریی كارەكتەرەكانە بەدەردێك ناوی دەبەن كە(غەزەبی خوایە).

ئەگەرئەوەزانینێكی هەرەساكارەبەهەموومان، كەدەڵێین ڕۆمان بەرهەمی شارە، بەلاّم ئەو ڕۆمانەلەبیركردنەوەدا خاڵیەلەعەقڵی شاربوون، عەقڵی نۆستالۆژی دەنگ و كارەكتەرەكان گوزارشت لەودەقەدەكەن، بەوەی دەنگێك نیە ئاگایی ناودەق بێت، تەنانەت پاڵەوانە سەرەكیەكەش لەڕێگەی یادەوەریەوە لەگەڵ گەڕانەوەبۆشوێنی لەدایكبوونیئاگایی تەسلیمی شوێنی دووەم دەكات، ئێستابوون نەك هەرهیچ مانایەكی نییە، بەڵكو لەگەڵ چوونەسەرخەرەند زەمەنی ئێستا كەزەمەنی نووسینە كۆتایی دێت، زەمەنی یادەوەریی شوێنی دەگرێتەوە، ئیدیی تادوادێرەكانی كۆتایی ئەوە ڕابردووە

وێنە بەدوا یەکەکانی منالّیمان بۆ دەگێڕێتەوە، هەرلەناو ئەو زەمەنەش دەق کۆتایی دێت، بێئەوەی ئێستابوون بەهیچ شێوەیەك بەشداریی هەبێت.

بۆچی زمان ناتوانێت بەشداریی لەگێڕانەوە بکات؟ ئەوپرسیارە تائەوشوێنەی دەپرسین هەڵگریی گومانە، بەڵام بەدوای پرسیارکردن گومانکردن لەخوێندنەوەدەچێتە گومانکردن لەزمان، هۆیەکەشی ئەوەیە زمان هەرلەسەرەتاوە هەڵگریی سیستمێکی عەقلاّنیە، توانای نییە بەشداری لەنەستی کارەکتەر و پاڵەوان بکات، زمانێك نەتوانێت لەودیو مردنی ئەسپ و ماسی ئاماژە بەرهەم بێنێت، زمانێکە ناتوانی لۆژیکی عەقلاّنی تێك بشکێنێت، هەربۆیە ئەو عەشقەی لەنێوان فەرهاد و شیرینی منالّدایە، عەشقێکەلەناوسیستمێکی عەقلاّنی زمان داعەشقێکە شایەنی گومانکردنە، توانای یاخیبوونی نیە، چونکەزمان کاتی نەتوانێ دەستکاری واقیع بکات، گۆڕینی ئەو واقیعە دواترپەیوەندی بەتێکشکاندنی ئەو وێنەیەهەیە، کەتەنها خەیاڵێکە و لەیادەوەریی نووسەردا دەژیێت نەك پاڵەوان، بەڵام ئەگەربپرسین: ئایا شیرین و فەرهادلەودەقەدادووکارەکتەری جیاوازن کەدەق پێمان دەناسێنێت، یان بەرهەمی یادەوەری عەشقێکی ڕابردوون؟

دیارەئێمەلەودەقەداشیرین و فەرهاد وەك بابەتی عەشقێکی نوی ناناسین، هێندەی گەڕانەوەیەبۆهەمان زەمەنی ئەو عەشقە، ئەوەش مانای وانییە کەنووسەرجارێکیتر چیرۆکی شیرین و فەرهادمان بۆدەنووسێتەوە، بەڵکو لەئاستی مانادا ئێمەلەو عەشقەدانابینە خاوەنی مانایەکی جیاواز، بەڵکوماناکانی چیرۆکی عەشقەکەخۆیان گریمانەی ناویادەوەریی پاڵەوان دەکەن، تەنانەت خەونی پاڵەوان دووبارەکردنەوەی ئەومێژووەیە، بەوەی بێستون کون بکات و دواتربەشیرین بگات، ئەوەلەکاتێکدایادەوەریی نووسینی نووسەر بێلایەن نییە لەیادەوەریی پاڵەوان، چونکە هەریەکەلە"باوك" و "دارهەنجیر" یادەوەری نووسەرن لەچیرۆکی(عیزرائیل) هەربەهەمان سیفات و دەلالەت وزمانی ئەو چیرۆکەوە دێنەوەناو ئەو ڕۆمانە.

یاخی بوونی فەرهاد یاخی بوونێکی گوماناویە، چونکەیاخی بوونێکە چەندەکەوتۆتە نێوان "شیرین و بزنە شێت"، بەڵام ئەوەبزنەشێتەگرنگە، بەمانای ئەویاخی دەبێت لەپێناو بزنەکەوە، ڕاستە شیرین شەیدای کردووە، بەڵام تەواوی ڕووداو بزنەکەیە، ئەوەیدوای دوورکەوتنەوە ژیانی ئەو بێمانا دەکات شیرین نییە، بەڵکو مردنی بزنە شێتە خولیای مردنی لەناو درووست دەکات، "دوای مەرگی بزنەکەم هەردەبوو شەرەفمەندانە بمرم، ئیدیی ڕسوایی و زەلیلی بابەس بێ"لاپەڕە 94

تەنانەت عەشقی بۆشیرین بەرەنجامی عەشقیەتی بۆبزنەشێت، ئەوەلەسەرئاستی بێمانایی بەرامبەریشەوە دەردەکەوێتەوە"کەپێم دەووت تۆلەبزنە شێت دەچی، بەمەکرەوە دەخەنییەوە"لاپەڕە47

نەك هەرهێندە، بەڵکوجارێك نابینین لەبزنەکەوەڕووخساری شیرین ببینێت، بەڵام هەمیشەکەشیرین دەبینێت بزنەکەی بیردەکەوێتەوە، بۆیەلەبینینی شیرین"وێنەی بزنەشێتوشیرینم لێ تێکەڵ دەبوو.. دەمویست لەئامێزی بگرموماچی بکەم.. وەك چۆن لەخۆشیانا تەوێڵی بزنەکەماچ دەکەم"لاپەڕە61

هەربۆیەعەشقی بۆشیرین درێژکراوەیعەشقیەتی بۆبزنەشێت"من کەسەیری شیرینم دەکرد.. بەتەنهامەزەندەی ئەوەم دەکرد کەتوخمی ئەو بگەڕێتەوەسەربزنەکێوی"لاپەڕە63، شیرینیش هەستی بەوەکردووە"تۆ..تۆ..بزنەکەی خۆتت لەمن خۆشتردەوێ"لاپەڕە70

لێرەدادەگەینە وەڵامی پرسیاریسەرەتایی ئەو ووتارەلەبارەی پەیوەندیی گێڕەرەوە بەزمانەوە، بەوەی پەیوەندیەکە دەیەوێ زۆرترین وێنەی دەنگیمان پێ بدات، بەڵام وێنەیەك لەسەرهاودژبوونودووفاقیەتی گێڕانەوەوبێمانایی لەناوزمانەوە، تووشی گێڕەرەوە دەکات، ئەوەش وادەکات گێڕانەوەتوانای ئەوەی نەبێت سیستمێکی ئاماژەکاریی لەناوزمان بەرهەم بێنێت، هێندەی خولقاندنی شورەیەکی داخراوەبەدەوری زماندا، شورەیەك گێڕانەوەیکرنۆلۆژی زمان

بەڕێوەدەبات, نەك زمان بەشداریی بكات لەگێڕانەوەلەسەربنەمای پێدانی مەعریفە بەخوێنەر ودواترنووسینەوەیمانابێت لەناوڕووبەریనووسین, ئەوەش پەیوەندیی بەزمانی داخراوی دەقوگێڕانەوەیكرنۆلۆژیە, كەئایدیای سەپێنراوی نووسەرەبەسەردەق, هەربۆیە ئێمەلەناوئەودەقەدالەگەڵ چوونەوەخەیاڵی پاڵەوان ئەویەقینەمان پێدەدرێت كەئەوەئێمەنین لەناودەقێكدابەشداریی‌لەپڕۆسەینووسین دەكەین, بەڵكوئێمەلەناودەقێكدا دەبێت بێدەنگ بین چونكەسیستمی نووسین خاوەنی زمانێكی داخراوە, ماناهەرلەناونیشانەوەهەمووگومانەكانی ئێمەدەروخێنێت, چونكە هەرلەسەرەتاوەگریمانەی نووسەركۆتاییبەهەمووكرانەوەیەك هێناوە, ئەوەش لەسەرئاستیگێڕانەوەیكرنۆلۆژییوزمانی داخراوە.